

GUSTÁV MURÍN

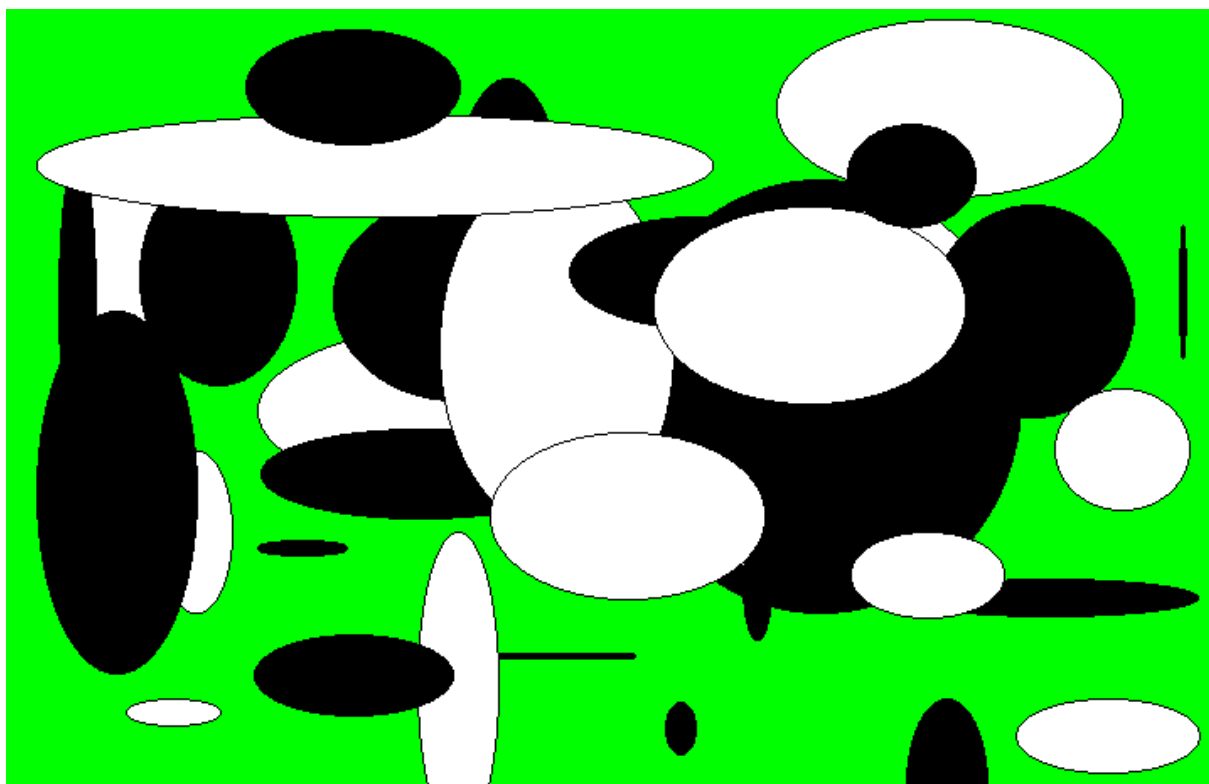

NÁVRATY ZO SVETLA

Gustáv Murín

NÁVRATY ZO SVETLA

ZBIERKA SCI-FI POVIEDOK

Obálka: Igor Vadovič, Ilustrácia: Wewe

Aktualizovaná verzia printového vydania.

Autorský predhovor:

Za socializmu existovali tri kultúry – oficiálna, disidentská a tzv. tretia. Do tretej patrili okrem sci-fi napríklad aj alternatívne divadielka (tzv. Malé javiskové formy – MJF). Tento tretí prúd komunisti pozoruhodne ignorovali (v lepšom prípade tolerovali), resp. nenachádzali naň aktuálne ideologické páky. Mne bola tretia kultúra najsympatickejšia (pôsobil som aj v MJF), lebo sa vyhla ideologickému súpereniu často bývalých kumpánov jednej strany. Preto, zákonite, bola prvou mojou knihou vydanou na Slovensku, zbierka sci-fi poviedok. Paralelne s tým vyšiel môj na Slovensku zakázaný rukopis „Prípad pochovaného cintorína“ nakoniec ako historický unikát v debute slovenského autora v českom preklade po názvom „Prípad pohřbeného hřbitova“. Sci-fi bola teda pre mňa ako autora únikom zo zjavného myšlienkového, aj mravného úpadku komunistického režimu pritakávačov potom, čo Stalinova paranoja zabila všetkých tvorivých komunistov a zvyšok umlčala vo väzeniach. Koniec-koncov, komunizmus sa projektoval ako budúcnosť ľudstva a tak vízie budúcnosti toleroval (na rozdiel od Číny, kde sa sci-fi najskôr pokúšali potlačiť a dnes sa naopak snažia presadzovať, ako animáciu komunistickej vízie, ktorá je tiež do istej miery fantazijná, pretože stojí na vízii utópie jedinej spravodlivej spoločnosti). Pre mňa bola v tých rokoch sci-fi šancou zamýšľať sa nad obecnými problémami technikou písania, ktorá sa zdala aj za komunistickej cenzúry priechodná.

Ale ani vo sne mi pri tom nenapadlo, že na nevinnú sci-fi poviedku „Telegram“, založenej na vtipе, bude reagovať Národný výbor obce Lakšárska Nová Ves. Tamojší

najvyšší funkcionári adresovali šéfredaktorovi mládežníckeho mesačníku, kde poviedka vyšla, rozhorčený list. Vraj si autor uťahuje zo Záhorákov?! Ten šéfredaktor to nejakú ututlal, ale už som tam nikdy nemohol publikovať. Poviedku teda zachránilo toto knižné vydanie...

Kto by tiež vtedy povedal, že sci-fi vízia automatov zasahujúcich do súdneho konania už o 31 rokov po uverejnení tejto fantastiky dobehne správa South China Morning Post: „Čína opäť raz prichádza s čímisi, čo je pre väčšinu západných krajín podobné viac Orwellovmu románu 1984, než pozitívnemu pokroku v technológii. Špeciálne vyvinutá umelá inteligencia totiž dokázala určiť najčastejšie zločiny a dokáže z nich aj obviňovať ľudí s veľkou presnosťou.“ S dodatkom, že liberálno-totalitné režimy ten vynález iste rýchlo a bez námietok adoptujú...

Rovnako som netušil, že mi vlastný tiež-kamarát, ako redaktor literárnej prílohy *Smeny na nedeľu*, kam som ho namiesto seba navrhol, ešte na prahu roku 1989 odporučí, aby som premenoval názov poviedky „Planéta šťastných mŕtvych“, na „Planéta šťastných neživých“, lebo vraj o mŕtvych sa vo vtedajšej literatúre písať nehodí. Veď komunizmus je „mladosťou ľudstva“, tak akí mŕtvi?! Vedel toho o komunistickej ideológii zjavne viac, veď (ako neskôr vyšlo najavo) donášal na nás, jeho literárnych rovesníkov, tajnej komunistickej službe ŠtB.

Na tú, pre toho udavača, tak podstatnú zmenu názvu som nepristúpil a už naozaj neviem, či ju do vydania tej prílohy nakoniec pustil. Ale poviedka sa s pôvodným názvom ocitla vo výbere sci-fi poviedok českých a slovenských autorov vydanom na Ukrajine vo vydavateľstve Molod' (1988) a vďaka aj ďalším mojim sci-fi príbehom, čo postupne časopisecky vychádzali, som sa ocitol v encyklopédiách: „Kto je kto v č.s.

sci-fi“ (1994, 1999), či Slovenská fantastika do roku 2000 (Národné osvetové centrum, 2001). Oplatilo sa odporovať. Ten odporný systém a jeho prisluhovači zákonite zanikli a originálne texty ostali. A im napriek, vďaka statočnému redaktorovi a dobrému priateľovi Petrovi Glockovi, vyšli nakoniec spolu ako táto kniha. Po rokoch som sa k nim vrátil vďaka novej technológii kontaktu s čitateľom a doplnil, či vylepšil, čo bolo treba.

Je pozoruhodné, že zbierka aj po **tridsiatich rokoch** inšpiruje nových čitateľov k recenziám. Napríklad Lukáš Majerský ešte 19. marca 2020 uvádza na svojom blogu vydanie z roku 1990 slovami: „Máme tu humornejšie, ironickejšie, ale aj bizarnejšie a klasickejšie poviedky... tie najkvalitnejšie sú zväčša tie, ktoré sa berú vážnejšie.“

Prajem prima čítanie...

PROGRAM SLÁVY

Za učiteľovým chrbtom sa zapalujú a hneď hasnú prskavky šepotov a smieškov, silnejú každou minútou, čo zápasí s neznámou technikou. Má už zlé skúsenosti s údermi päťou po elektronike, a tak schováva náučnú knihu v ľavej ruke, skúša stláčať na paneli počítača, na čo príde...

„Už prestaň, bolia ma z teba všetky čipy!“

„Ach,“ šťastná otočka k stárnutým deťom, „milé deti, dovoľte, aby som vám predstavil nový počítač POSV-2004, špecializovaný na rady pre výber povolania. Čoskoro sa budete musieť rozhodnúť pre školu alebo povolanie, takže... Milý počítač, prezradíš našim deťom, ako si správne vybrať povolanie?“

„Jasné a vypadni už.“

Šťastné prskavky detského smiechu.

„Ticho, deti! A ty, milý počítač, až odídem, budeš na nich dobrý? Naše deti sú ešte malé...“

„Jasné a ty si na výber povolania už veľký!“

„Tak ja idem, ale veľmi sa nevyťahuj. Aby si pred deťmi nepohorel, lebo toto je výberová trieda mimoriadne nadaných žiakov...“

„Od teba to asi nepochytili!“

Buchnutie dverami a minúta ticha po veľkom tresku.

„Vy ste tie geniálne deti?“

Nové prskavice a poštuchovanie.

„Á-á-no-o-o...“

„Tak to údržbára, natierača, inštalatéra, technika, predavačku, šoféra a iné preskočíme. Dúfam, že máte tie najvyššie ambície... teda predstavy...“

Tenká hnedovláska v prvej lavici.

„Chcem byť veľkou hudobnou skladateľkou.“

„Teda – Chopin, ako jedenásťročný zložil svoju prvú polonézu. Mozart v dvanástich rokoch zložil päťstopäťdesiatosemstranovú operu, a keď ako tridsaťpäťročný zomrel, mal za sebou pätnásť rokov cestovania a koncertovania. Napriek tomu zomrel, ako skrachovanec, ktorého hrob je neznámy. Ostatky po slávnom Paganinim putovali päťdesiatšesť rokov, než ich konečne riadne pochovali. Beethoven koncertoval od svojho ôsmeho roku, do hudby ho hnal otec telesnými trestami a zamykal ho dlhé hodiny len s nástrojom, aby cvičil. Puccini zažil úspech až v štyridsiatich dvoch rokoch a hneď nato prvá verzia dnes slávnej opery ‘Madam Butterfly’ hanebne prepadla. Janáček mal úspech až po šesťdesiatke, Dvořák prežil celý život nepochopený, Bizet – sklamanie, sklamanie, samé sklamanie. Zomrel vlastne z neúspešnosti, keď jeho – dnes slávnou operu – ‘Carmen’ vypískali. Pre prípad, že by im chcel niekto závidieť radosť z hudby, pripomínam, že Smetana, Beethoven a Paganini v starobe ohluchli... Nejaký iný záujemca?“

Malý, vlasatý, smiešne tenký hlas.

„Chcem byť spisovateľom.“

„Teda – Heller písal svoj prvý bestseller deväť rokov. Shaw uspel až po deviatich rokoch tvrdého písania bez akejkoľvek odozvy, jeho prvé štyri romány boli približne šesťdesiat ráz odmietnuté. Balzac časť svojho života strávil ako chľíč brakovej literatúry pod pseudonymami, pomýšľal aj na samovraždu. Verne bol otrokom

zmluvy, ktorú podpísal s vydavateľom na dvadsať rokov s povinnosťou dvoch kníh ročne. Nemohol písať menej a iné než geniálnu sci-fi. Dickens zomrel od vyčerpania. London stelesňuje sústavne ohrozenú existenciu, nakoniec skrachoval. Dostojevskij bol kvôli politike odsúdený na smrť. Dumas bol stále zadĺžený, denne písal dvanásť až pätnásť hodín...”

Smiešne tenký hlas vo výbojnej kontre.

„Ale boli slávni, poznalo ich veľa ľudí!“

„Teda – Balzac sa v noci zatváral a pri sviečkach písal osem hodín. Do rána. Aby nezaspal, vypil za svoj život asi päťdesiat tisíc veľkých šálok kávy. Údelom spisovateľa je samota. Chceš byť sám? Vydržíš? Kým iní spali, alebo sa zabávali, on pracoval, potil myšlienky, aby mal ráno čo ponúknuť tým, ktorým sa občas zachce pozrieť do knihy. Kto dnes pozerá do tých jeho?“

Smiešne tenký hlas rezignovane.

„Ale vtedy ich chválili.“

„Teda – za všetkých, ktorých strhala kritika, citát z pamätí slávneho dramatika Tennessee Williamsa: ‚Ak tuto hru hodnotíme podľa kritik, je až pozoruhodné, že sa udržala na scéne dva či tri mesiace – v zahraničí bola v jednom divadle na programe sedem rokov – doma ju však kritici rozmetali so zlomyseľnosťou, ktorá ma tak rozrušila, že som skončil na psychiatrii.‘ “

Veľký, tučný a sebavedomý.

„Budem vynálezcom.“

„Teda – Edison povedal: ‚Spať štyri hodiny je povinnosť, päť hodín pohodlie, šesť hodín denne záhaľka.‘ Tri roky vynalieval žiarovku a štrnásť rokov sa o ňu súdil.

Stálo ho to dva milióny dolárov, nakoniec to vzdal a povedal: ‚Chcel by som, aby ľudia zabudli, že moje meno malo s elektrinou niekedy niečo spoločné.‘ O svoje vynálezy sa súdili Kaplan, Křižík, Tesla... Viac času im zabralo ubrániť sa príživníkom, než vlastná práca. Zhodou okolností boli všetky veľké Teslove objavy priznané v historických prehľadoch iným. Diesel pracoval na svojom stroji trinásť rokov, a keď konečne dokázal celému svetu jeho výhody, rozhodol sa ho poriadne speňažiť. Prešpekuloval, skrachoval a nakoniec skočil do mora z lode, ktorá ho viezla ako čestného hosťa na otvorenie ďalšej továrne s motormi na jeho princípe.

Guttenbergovi jeho prvý tlačiarenský stroj rozbili, bol sústavne bez peňazí, až upadol do väzenia pre dlžníkov, lebo sa zadlžil pri tlači Biblie. Jeho vynález prepadol veriteľovi. Montgolfiéra vzlietla až po jedenástich rokoch pokusov, Morse sa s vynálezom telegrafu trápil trinásť rokov. A po tom všetkom sa musel prosiť, ako mnohí pred ním a po ňom, aby jeho vynález vôbec niekto realizoval. Bol už na pokraji hladu, keď sa dočkal prejednávania svojej žiadosti o vládnu finančnú podporu. Na program zasadania Kongresu sa dostala až po polnoci, hlasovanie skončilo o druhej hodine ráno. Zo stošesťdesiatich šiestich hlasov získal rozhodujúcu väčšinu šiestich hlasov. Ako by bol asi skončil (on osobne, nie vynález, ktorý by prežil, aj keby on umrel), keby za neho tí dnes neznámi šiesti nezdvihli ruku?

Stephenson dostal prostriedky na stavbu železnice pri polnočnom hlasovaní Snemovne lordov len jediným hlasom, ktorý prevážil. A pri slávnostnej jazde, keď sa všetci odporcovia nadšene natlačili do vagónov a Stephenson osobne viedol lokomotívu, na jednej zo staníc zrazila a zabila práve toho človeka, čo v Snemovni

najviac bojoval za jej financovanie. Na využitie penicilínu čakal Fleming desať rokov a pomohla mu k tomu vojna...”

Tučný plačlivo: „Ale niektorí určite zbohatli.“

„Teda... na to by som sa veľmi nespoliehal.“

Ryšavý, hneď vedľa tučného.

„Vynálezcovstvo je zastarané, dnes frčí veda!“

„Teda – objavujú nové, hádajú sa so starým. V stredoveku ich za to prenasledovali – Giordano Bruno upálený, Galileo Galilei prinútený inkvizíciou odvolať. Avicenna neustále na úteku, každý objav provokuje. Koperník viac ako dvadsať rokov písal svoje základné, revolučné dielo, ale odvážil sa ho uverejniť až na smrteľnej posteli. Kepler sa živil horoskopmi, jeho veľké astronomické objavy by ho neuživili. Veda potrebuje vládu na financovanie a vláda si ju za to snaží podrobiť. Fyziológ Pavlov došiel tak ďaleko, že doporučoval do Akadémie vládou protežovaného tupca slovami: ‚Prečo ste takí neoblomní, keď Rimania mali za senátora koňa, tu dotyčný je rozhodne vzdelanejší...‘ Večný je konflikt medzi vedením a vládnutím. Lavoisier, objaviteľ zákona zachovania hmoty a energie, si nedokázal zachovať vlastnú hlavu. Za Veľkej francúzskej revolúcie ho gilotinovali. Fyzik Landau väznený, fyzik Kapica desať rokov v nemilosti. Biológ profesor Němec bol len v nemilosti, kým genetika Vavilova väznili, týrali a nakoniec popravili. A keď sa vede konečne začalo dariť, keď pritiahla záujem vlád, aké sklamanie! Po výbuchu bomby v Hirošime fyzik Otto Hahn celý zvyšok života bojoval proti ničivej aplikácii tohto objavu. Pochybnosti ho mučili aj na smrteľnej posteli: ‚Ak to bola skutočne uránová bomba, potom aj ja... bože? Prečo to muselo skončiť takto!‘ J. R. Oppenheimer, ‚otec atómovej bomby‘, bol

pre svoje názory neskôr obvinený FBI z velezrady a zakázali mu akýkoľvek prístup k jadrovým výskumom. Komentoval to slovami: ‚Čo sme robili, bola práca diabla. A teraz sa vraciame k svojim vlastným úlohám.‘ Lenže nech protestovali a kričali akokoľvek, atómovej bomby nás už nezbavili.“

Ryšavý vzadu.

„Všetci zle neskončili. Boli aj iní!“

„Teda... iné údaje nemám, nemôžem si spomenúť, možno boli aj iní... niekto si želá nejaké iné povolanie?“

Vytiahnutý, usmievavý, nenápadný.

„Budem športovcom.“

„Teda – drina, doping, zranenia. A keď v krasokorčuľovaní skočíš štvoritý skok, možno si už po následkoch preťaženia nikdy poriadne nevyskočíš. Nenačasuješ si formu v každom olympijskom roku, a keď ju predsa len máš, pohádajú sa vlády a tá tvoja ťa nepustí. Nechá ťa behať po domácom štadióne, aby si aj bez olympijskej medaily predvádzal, akí sme skvelí. V tridsiatke invalid alebo zabudnutý, čo potom?“

Ryšavý vzadu víťazne.

„To nie je pravda! Anglický futbalista Stanley Matthews hral prvú ligu do svojich päťdesiatich rokov. Ako tridsaťdeväťročný hral na majstrovstvách sveta a v rozhodujúcom zápase prihral na dva góly.“

„Teda... neviem, nemám to poznačené...Ďalšie povolanie, prosím?“

Pomalý, až zotrvačnickový typ.

„Chcem byť kozmonautom.“

„Teda – chceš byť najlepší, vyniknúť?“

„Jasné.“

„Teda – prvý kozmonaut na svete bol vybraný práve preto, že v ničom mimoriadne ne vynikal. Ani v jednej z disciplín, ktorým sa všetci museli podrobiť, nebol najlepší. Vybrali ho preto, že bol spoľahlivý, podával vždy štandardný výkon, jeho reakcie sa dali predvídať. Krédom kozmonauta je solídny výkon, choď vynikať inam.“

Ryšavý víťazoslávne.

„Ale veď väčšina tých, čo leteli do vesmíru, sa musela vysporiadať s mimoriadnymi situáciami. Stafford pri svojom prvom štarte takmer vyletel do vzduchu. Keď sa dostal do posádky, ktorá mala vyskúšať priblíženie až k povrchu Mesiaca, modulu po oddelení od materskej lode vypadol z činnosti stretávací radar a už sa nemuseli vrátiť späť. Zapínať a vypínať spínač, na ktorom toto všetko záleží, a čakať, až naskočí, chce asi mimoriadne nervy. Rjumin bol neobyčajne vytrvalý a prejavil výnimočné schopnosti pri nečakaných opravách najrôznejších zariadení počas letu. Všetci boli vynikajúcimi pilotmi. A keď bol Young na Mesiaci, postavil sa nečakane pred kameru a povedal: ‚Teraz budete svedkami prvej zimnej olympiády na Mesiaci, bude mať jedinú disciplínu – skok do výšky.‘ A vyskočil, lenže si to zle vyrátal, prístroje na chrbte ho prevážili a jeho skok skončil kotrmelcom. Prvý skok do výšky na Mesiaci a hneď flop! Kto to mohol predvídať?!“

„Teda – nechcem sa hádať, ale nevyberáš svoje príklady nejako jednostranne?

Nemám o nich nijaký záznam... Ďalší prosím.“

Vyčesaný fešáček.

„Čo takto skúsiť to s politikou?“

„Teda – atentáty, podrazy, neslávne konce. Keď vstúpiš do hry, niet úniku. Príklad – bojuješ za svoj palestínsky národ v emigrácii a ľudia, ktorých poznáš, bojujúci za rovnakú vec umierajú v tomto poradí – jeden zavraždený v Paríži, jeden v Nikózii, traja zlikvidovaní izraelským komandom v Bejrúte zároveň so sedemnástimi telesnými strážcami, v priebehu ďalších desiatich rokov zomrie v Paríži, Bejrúte, na Cypre, v Ríme, vo Varšave a Aténach ďalších deväť tvojich spolupracovníkov. Uvádzam len tých významnejších. Zastrelení, prípadne bomby v aute alebo dokonca v posteli. Posledný z nich je tvoj najbližší spolupracovník. O tri roky vo februári budú zavraždení ďalší traja tvoji spolupracovníci a v apríli ty sám v Tunise, v noci, vo vlastnom stráženom dome, kam si sa vrátil napriek varovaniu. Ľudia ťa budú po smrti oslavovať a dajú ti meno abú Džihád. Za tých pätnásť rokov a režania smrtí sa nedá povedať, že by si sa podstatnejšie priblížil k cieľu.“

Ryšavý v extáze.

„To neznamená, že neboli iní politici a že sa im nevedlo dobre. De Gaulle prežil celú sériu atentátov, jeho auto sa pokúsili vyhodiť do vzduchu, dostal sa vo svojej limuzíne aj do krížovej paľby samopalov, ale predsa zomrel prirodzenou smrťou ako osemdesiatročný.“

„Teda... ešte niekto?“

Zlatá hnedovláska, pekné v malom.

„Chcem urobiť niečo pre ľudstvo...“

„Teda – Dunant, zakladateľ Červeného kríža, sa tak obetoval pre myšlienku pomoci raneným vo vojnách, že tri roky po dosiahnutí cieľa osobne zbankrotoval.“

Zatiaľ čo ním založený Medzinárodný výbor fungoval so všetkým honorom, postavil sa sám proti hrôzám prusko-francúzskej vojny, zatkli ho a obvinili z anarchizmu a nihilizmu. Odvtedy štvrté storočie len živoril a čakal na smrť, z toho pätnásť rokov bol považovaný za mŕtveho. Človek, ktorý sa zastal státisícov postihnutých vojnami a inými katastrofami! Nobelovu cenu za mier mu udelili až ako starcovi, keď ho náhodou objavil švajčiarsky novinár... Marléne Dietrichová za Druhej svetovej vojny získala pri svojich vystúpeniach milión dolárov na vojnové úpisy pre armádu bojujúcu v Európe. Vystupovala pre ranených vojakov v nemocniciach, ale aj v prvých líniách na fronte. Po vojne jej americké ministerstvo financií poslalo ďakovný list a krátko nato ju obžalovalo z daňových nedoplatkov. Pred väzením ju zachránili len priatelia... Lesseps, ktorý úspešne viedol stavbu Suezského prieplavu, skrachoval na Panamskom so stratou 1 335 538 454 frankov. Mal o štyridsať tri rokov mladšiu ženu a dvanásť detí. Chceš mať rodinu, až budeš veľká?"

Prskavky smieškov, ale aj prikývnutie.

„Teda - veľmi sa to s výnimočným talentom neznáša. Problémy s rodinou mal Mozart, Shakespeare, ale aj Byron. Čajkovskij prejavil vzácnu neschopnosť normálneho rodinného života, Livingstone opustil ženu a tri deti, Dickens mal päťdesiatpäť rokov, keď kvôli osemnásťročnej herečke odišiel od ženy a desiatich detí. Einstein sa rozviedol, bez rodiny žili Chopin, Beethoven, Michelangelo, Tesla, Nobel, van Gogh, Amundsen, Liszt, Dunant, Paganini, Lautrec, Shaw, Majakovskij, ale aj Greta Garbo.“

Neduživý, ale v gestikulácii živý vyskakuje vo štvrtej lavici.

„Mne to neva, chcem byť slávny!“

„Teda – dobre sa učíš?“

„Jasné!“

„Teda – to nezačínaš práve vzorovo. Spisovateľ Exupéry prepadol zo slohovej práce pri prijímačkách na námornú akadémiu, skladateľ Verdi nebol prijatý na milánske konzervatórium, pre nenapraviteľnú nedbalosť bol z konzervatória vyhodený skladateľ Martinů, vynálezca Křížík nikdy poriadne neštudoval, Verne len s ťažkosťami zmaturoval, Dickens nemal nijaké školy, vynálezca Stephenson sa naučil podpísať až vo svojich devätnástich rokoch a výtvarník Zrzavý bol z maliarskej školy vylúčený. Galileo Galilei mal protekciu na škole, Carl Linné na univerzite, okrem toho ako zakladateľ svetovo uznávaného rastlinného a živočíšneho systému neovládal staré názvoslovie a do konca života mal problémy s latinčinou, v ktorej je celý jeho systém kodifikovaný. Šostakoviča si vybral riaditeľ a na jeho príkaz dostával aj štipendium, ale potom zapadol ako pianista-ilustrátor premietaní v kine, čím stratil veľa času, zdravia a energie. Einstein neprešiel prvými prijímacími skúškami na univerzitu v Zürichu a spisovateľ Thomas Mann mal odpor ku škole. Spisovateľ a dramatik Shaw do jedenástich rokov nechodil do školy a na strednej bol medzi poslednými. Povedal: ‚V škole som sa ničomu nenaučil, ani tomu, čo by som sa mohol a čo by som sa bol naučil, keby bol uskutočnený pokus zainteresovať ma.‘“

Živá vytrvalosť odporuje.

„Ale kam to dotiahli!“

„Teda – dva príklady z tých, čo sa v škole veľmi nevyznamovali. Spevák Lennon zastrelený chlapíkom, ktorý sa naňho chcel podobať a ktorému krátko pred tým podpísal platňu. Slávnemu letcovi Lindbergovi, ktorého miloval celý americký